

Մ Ա Ս Ե Ա Յ Ա Ղ Ա Ի Ն Ի

Ա. Ի. ԵՏԱ. ԲԵՐ

Հ Ա Յ Ա Ս Տ Ա Ն Ե Ա Յ Յ

ԱԶԳԱՅԻՆՔ, ԲԱՐՈՅԱԿԱՆՔ ԵՒ ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆՔ

ԶԵՂԽՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՃԱՌՆԵՐՆ ՈՒ ՎՆԱՍՆԵՐԸ

Մեր օրերուն մարդկանց մարմ-
նաւոր առողջութեանը սոսկալի
թշնամիներէն մէկը մըն է կը-
սեն բժիշկները, եթէ ոչ մազ-
ձախտ՝ այսինքն ֆոլիա ըսուած
Ժանտախտը, որ հազարաւոր ու
բիւրաւոր մահերու պատճառ եղաւ։
Նմանապէս մեր ատենի մարդկանց
հոգեւոր առողջութեանը վնասակար
ու մահաբեր թշնամի՝ մըն է կըսեն
քարոզիչները, եթէ ոչ աստուածաշու-
թեան բարեպաշտութեան պաղիւր։ Այսպէս
ալ տնտեսագէտները, այսինքն մարդկանց բա-
րեկեցութեանը կամ հանգիստ ապրելու հը-

նարըներուն վրայ խելք յոգնեցընող իմաս-
տունները կ'իկայեն, որ մարդուս նիւթական
հանգստութեանը գլխաւոր թշնամին այսօ-
րուան օրս զեղխութիւնն ըսուած պակասու-
թիւնն է ⁽¹⁾, այսինքն այն պակասութիւնը՝ ո-
րով մարդս բաւական չհամարիր ունեցած
չափաւոր ապրուստը, եւ ետեւէ կլինի աւե-
լորդ ծախքերու, դուռը չափէ դուրս մեծ
կրանայ, եւ ուղած ատենը չկրնար փակել.
պարտք պարտքի վրայ կ'իգէ, ու յանկար-
ծակի ինքզինքը աղքատութեան յատակը կը-
գտնէ։

(1) Գաղղ. luxe, րուս. роскошь, տա. սաքսանոր, իս-
րաֆ, սեփանար։

Ձեզխութեան վրայ խօսելու ատեն՝ մեր միտքը այն չէ որ փիլիսոփայական խորհրդաժողովիւններով վէճ բանամք թէ արդեօք զեզխութիւնը աշխարհիս յառաջագիմուլթեանը օգտակար է թէ վնասակար, արդեօք զեզխութեամբ արուեստները աւելի չեն ծաղկիր, եւ մարդկանց բարեկեցութիւնը չաւելնար: Մեր միտքը զեզխութեան վնասները միայն ցուցնեն է. օգուաները թող ուրիշները գտնեն ու գովեն:

Ձեզխութիւնը կսկսի մարդուս չափաւոր ապրուստին կամ ճշմարիտ պիտոյիցը դադրած տեղէն. բայց բանը այս է որ այն ճշմարիտ պիտոյից ուր տեղ դադրելը յայտնի չգիտցուիր: Չափաւոր ապրուստ ըսելով՝ կըրնայ մէկը կամաց կամաց իջնել՝ կերակուրին կողմանէ մինչեւ հացի ու ջրի, բնակարանին կողմանէ մինչեւ խեղճուկ խրճիթի, հագուստին կողմանէ մինչեւ մորթ ու կաշի հագնելու. կրնայ մէկը Դիողինեսին պէս մինչեւ մէկ փայտէ թափը կամ գուշն ալ աւելորդ զեզխութեան տեղ գնելով մէկգի ձգելու, որ ափովը ջուր խմէ: Բայց թէ որ մարդուս անորոշութիւն վախճանն է առողջութիւն մարմնոյ եւ հոգւոյ, իհարկէ կարելի չլինիր ըսելը թէ ախորժակով ու կուշտ փորով կերակուր ուտելը, շէնքով տան մէջ բնակիլը, վայելչապէս հագուելը, եւ քանի մը ընտանեկան դիւրութիւններ հանգստութիւններ ունենալը զեզխութիւն է: — Հապա սրն է մեր զեզխութիւն ըսածը: Մեք զեզխութիւն ըսելով կուղեմք հասկընալ այն աւելորդ ծախքերը՝ որ կրնեն մարդիկ աւելի ուրիշներուն համար, քան թէ իրենց համար. այսինքն ծախքեր կրնեն որ ուրիշներէն վար չման, այլ ամենէն վեր անցնին, ուրիշներէն աւելի հարուստ երեւան, եւ թէ որ մէկ բանի մէջ յիշաւի հարուստ երեւցան՝ ամէն բանի մէջ ալ հարուստ լինին. այնպիսի հագուստներ զարդարանքներ բանեցնեն՝ որ նորեւելք (մոսս) լինելէն ուրիշ աղէկութիւն մը չունին, ոչ իրական աղնութիւն, ոչ գիմացկունութիւն եւ ոչ իսկ հանգստութիւն:

Այս այսպէս լինելով, ինչպէս որ ամէն մարդ ալ կրնայ վկայել, զեզխութեան դըլխաւոր պատճառ կամ աղբիւր կրնամք համարիլ թեթեւամտութիւնն ու ռամկորէն ցուցամոյրիւն ըստած դարշելի պակասութիւնը: Թեթեւամտութիւնը հակառակ լինելով խոհեմութեան՝ չթողուր որ մարդս մտածէ թէ իւր բռնած ճամբուն վերջը ուր

կհանէ. իրեն ճշմարիտ օգուան ու վնասը մտածելու տեղը՝ ուրիշներուն բրածին կրնայի. իբր թէ ինքը ամենեւին խելք չունեցող կապիկ մը լինէր՝ ուրիշներուն բրածին նիւթապէս կհետեւի. գուցէ ուրիշը անելիով կզակը կածիլէ, ինքն ալ անելին կառնու՝ ինքզինքը կմորթէ. գուցէ ուրիշը լողալ գիտնալու՝ ինքզինքը ծովը կնետէ. գուցէ ուրիշը բարձր չուանի վրայ քալելու վարժութիւն ըրեր է, ինքն ալ՝ առանց այն վարժութիւնն ունենալու՝ բարձրէն քալել կուղէ ու խելքը կդառնայ, հին ատենի Իկարոսին պէս, կամ թէ տաճիկ նասրէտոյին պէս, ես ալ թուչուններուն նման թռչիմ կըսէ, կընկնի՝ օտքերը կկտարէ, եւ սակայն գոնէ «Անվարժ արծիւին թռածն այսքան է» ըսելով միտարուելու տեղը՝ կբարկանայ, կնեղանայ, կզայրանայ, ու թռչնոց դէմ ալ թէ որ կրնայ՝ կուի պատերազմ կբանայ: Եւ միթէ այս ճանապարհը չէ որ կբռնեն ժամանակիս մարդիկը գրեթէ ամէն տեղ:

Ինչ հարուստներ կազքբանան, ինչ աներ կբանգուին, ինչ վաճառականներ կյուսահատին, ինչ արհեստաւորներ հացի կարօտ կըման՝ այս թեթեւամտութենէ ու ցուցամոլութենէ առաջ եկած զեզխութեան զոհ լինելով: Եթէ բերնով ամէն մարդ չըսէ, գործով ամենուն ալ ըսածն այս է՝ թէ «Ես ինչով պակաս եմ այս ինչ պիլէն, այս ինչ փաշայէն, այս ինչ ամիրայէն, այս ինչ սեղանաւորէն, այս ինչ խաթունէն, այս ինչ ճանչւորէս, այս ինչ գրացիէս...»: Բայց անոր չափ ստակ չունիմ եղեր. — բերնէս կկտրեմ՝ անոր պէս կհագուիմ, միայն թէ անկից վար չմնամ: Նա ունի՝ կվայելէ, ես չունիմ՝ կուղեմ ունեւոր երեւնալ. նա իրենը կվայելէ, ես գուցէ ուրիշէն փոխ կառնում, պարտքի տակ կմոնեմ, անկից վար չեմ մնար»: Հազար ըսէ այսպիսիներուն թէ անմտութիւն եւ ունայնամտութիւն է ըրածնին. — սեմ կըսես: «Որդիք մարդկան, մինչեւ յերբ էք խտասիրողք. ընդէր սիրէք զնանրութիւն եւ խնդրէք զտոութիւն» ըսէ իրենց՝ Դաւիթ մարգարէին բերնովը. ահանջներուն ջրի ձայն կուգայ, ուրիշ իրենց լսած ու չպահած խրատներուն ու քարոզներուն կարգը կգնեն այդ խօսքը ալ, ու իրենց բռնած ճանապարհէն ետ չեն կենար, մինչեւ որ կերթան՝ յետին աստիճանի աղքատութեան ու խեղճութեան խորխորատը կընկնին կկորսուին:

Ջեղխութեան այս վնասները գուցէ այնքան մեծ չէին երեւար՝ թէ որ մասնաւորաց միայն վնասէին: Յաւալին այն է որ այս պակասութիւնն ալ իրաւցընէ փոխադրական հիւանդութեան նման է, որով ամբողջ ժողովուրդներ ու տէրութիւններ կաղքըտնան ու կկործանին: Աշխարհիս հին եւ նոր պատմութիւններուն որ նայիմք, ո՞ր ժողովուրդներն են օրէ օր զօրացողներն ու առաջ դնացողները՝ եթէ ոչ անոնք որ չարքաշ, անպաճոյճ ու պարզ կեանք կանցընեն. եւ որոնք են ետ մնացողները, նուաճողները, օտքի տակ գնացողները, բայց եթէ նոքա որ իրենք զիրենք թուլութեան, չափազանց հանգըստութեան, նիւթական հարստութեան ու տրնաւեր զեղխութեան տուեր են: Ինչո՞վ կործանեցան Ասորեստանեայց, Պարսից, Հնդկաց, Յունաց եւ Հռովմայեցւոց սարսափելի ինքնակալութիւնները, եթէ ոչ զեղխութեամբ ու մեղկութեամբ. եւ ինչո՞վ տիրապետեցին նոցատեղը բռնող ժողովուրդները՝ եթէ ոչ չարքաշութեամբ ու սակաւապէտ քաջութեամբ:

Թերեւս զուր տեղը չէր քաղաքագէտ մարդու մը ըսածը թէ «Գաղղիացւոց ազգին զօրաւոր հասարակապետութիւն մը ձեւանալուն ատենը անցեր է, վասն զի զեղխութիւնը թագաւորեր է մէջերնին»: Եւ նախագրիան Ամերիկայի Միացեալ-Նահանգաց հզօր հասարակապետութեան շատ չգիմանալիքը յայտնապէս դուշակած էր՝ անոր մէջ սկսած զեղխութիւնները գիտելով:

Անձնգիր ու զեղխ կենաց վարժած մարդը անկարելի է որ չարքաշութեան գիմանայ. ապա ուրեմն զինուորութիւնը նորա դործը չէ: Եւ եթէ ժողովուրդ մը յարմարութիւն չունի զինուորութեան, ոչ ապաքէն աշխարհակալութենէ յոյսը կտրելէն ետեւ՝ պէտք է վախճայ որ հարկաւոր ատեն ինքզինքն ալ պիտի չկարենայ պաշտպանել քաջ ու չարքաշ ազգի մը դէմ: Իրաւ է որ բարեկեցիկ ժողովուրդը կարօտ չէ աշխարհակալութիւններ ընելու. բայց միթէ կարօտ չէ ինքզինքը իրեն բարեկեցութեանը նախանձողներուն դէմ պաշտպանելու. — ինչպէս պաշտպանէ երբոր ինքը զեղխութեամբ թուլցած՝ մեղկացած՝ վախկոտ ու խեղճ հիւանդ մը դարձած է:

Բայց զեղխութեան ընդհանուրին տուած վնասները լաւ հասկընալու համար՝ դարձեալ մասնաւորաց տուածներուն նայելու է. վասն զի տէրութիւն կամ ժողովուրդ ըսածդ ալ

մէկ մեծ ազգատոհմ կամ ընտանիք մի է: Տեսնեմք ուրեմն թէ ինչ տարբերութիւն կրնայ ունենալ զեղխութեամբ ապրող ընտանիք մը համեստ ու չարքաշ ապրողէն:

Ջեղխութեամբ ապրող ընտանեաց վրայ տեսնուած առաջին պակասութիւններն են պարծենկոտութիւն, ծուլութիւն, անառակութիւն եւ անկարգ ու աղայական զբօսասիրութիւն: Տան մեծը մեծախօս, պղտիկը միշտ տփգոհ. անեցւոց մի միայն վախը՝ ուրիշներուն առջեւ ծիծաղելի չլինել: Խոհեմութիւն ըսածդ՝ իրենց աչքին առջեւ հին ու մաշած բան, համեստութիւնը՝ կոշտութիւն ու կոպտութիւն. առողջութիւնը սովորութեան մատաղ, ու ամենուն խելքը միտքը՝ շատ ստակ գիղել, կամ ինչ եւ իցէ հրնարքով ստակ ժողովել՝ աւելի զեղխելու համար: Տղայոց կրթութիւնը երեսի վրայ մնացած, կամ թէ քանի մը փաթիլուն եւ անօգուտ բաներ սովորեցընելու վրայ դրուած: Մանչր պարապ կկենայ՝ դրամագլուխ չեղածէն, աղջիկը տունը կմնայ՝ օժիտ (ձեռնեղ) չունեցածէն. եւ (Աստուած պահէ) գուցէ երկուսն ալ կսպասեն որ իրենց հայրը օր մը առաջ մեռնի, եւ իրենք անոր ձգելու քիչ մը ստրկին ալ տակէն մանեն՝ վրայէն ելնեն:

Անդին մէյմ՝ ալ դարձուր աչքդ չափը գիտցող ու համեստ տան մը վրայ. կտեսնես որ սրտի հանգստութիւնն եւ ուրախութիւնը ամենուն երեսին վրայ կիւայլի: Ծառաները կամ քիչ են, կամ մէկ հատ, բայց տէրերուն վրայ կեանքերնին դնող. վասն զի տէրերն ալ անոնց հետ շէնքով շնորհքով կլիարուին: Տնեցւոց անդու աշխատանքը անմեղ զբօսանքով մը կանուշայ ու կբարեխառնի, եւ ծախքերը այնչափ արամութիւն չեն բերեր տանտիրնոյ՝ որչափ խնայութիւնը ուրախութիւն: Տան մէջի ամէն անձինքն ալ ոչ միայն ազգական են իրարու, այլ եւ սիրելի բարեկամ, ամէնքն ալ իրարու վրայ մեռնող, ու ներկայէն գուշակելով՝ իրենց ապագայ երջանկութեան յուսովը զուարճացող: Տղաքը չարքաշ ու պարկեշտ. բարեսիրտ ու բարեպաշտ ծնողաց աչքին առջեւ մեծցող, աւելորդ ծախքերէ զգուշացող, միայն հարկաւոր բաներն ունենալով միշտ գոհ, եւ ինչ եւ իցէ վիճակի ալ գրուելու լինին՝ սիրով մանելու եւ աշխատելու պատրաստ. ուրիշներուն հարստութեանը զեղխութեանը չնախանձող, այլ անական երջանկութեամբ ամենուն նախանձելի լինելու ջանացող: — Ինչ տարբե-

բութիւն այսպիսի իրենց չափը գիտցող ընտանեաց, եւ զեղխութեան ետեւէ ընկնող ընտանեաց մէջ, եւ սրբան շատ են անոնք որ առաջիններուն երանի կուտան այսօրուան օրս, եւ իրենք միւսներուն կարգն են: Եւ սակայն մեք այս անգամ պէտք է բաւական համարիմք այսպէս քանի մը խօսքով զեղխութեան պատճառներն ու վնասները յիշատակելը: Կփափաքիմք որ այս ախտին դէմ ալ զօրաւոր դեղ մը գտնուի, ինչպէս որ մաղձախտին դէմ կ'իմտուի. բայց վախեմք թէ աւելի դիւրին է այս երկրորդին գրտնուիլը քան թէ առաջնոյն, վախեմք թէ անոր մի միայն դեղ լինի ան, որ նորա պատիժն է միանգամայն, այսինքն յետին աղքատութիւն եւ ցաւալի թշուառութիւն:

Եւ այս բանիս գլխաւոր պատճառ՝ նորաձեւութիւնն ու նորասիրութիւնն է, այսինքն մօսան. քանի որ աշխարհիս վրայ բռնացեր տիրեր է այս մօսան, զեղխութեան դեղ մը գտնելը անկարելի բան է: Միայն աղքատութիւնը կրնայ հիմակուան մարդիկը այս մօսայի մոլութենէն ետ կեցընել, ինչպէս որ ըսինք. բայց մեր միտքը այն չէ որ զեղխու-

թիւնը վերցընելով՝ տեղը աղքատութեան խեղճութիւնը տարածեմք: Ընդ հակառակն, զեղխութեան վերնալուսն կ'ափաքիմք որ հանգիստ ապրուստ ունենայ ամէն մարդ, աղքատութեան վտանգէն հեռու:

Նորաձեւութիւն կամ մօսա ըսածդ ամէն բանի մէջ կրնայ մտնել ու կտեսնեմք որ կրմանէ, վասն զի մարդուս ձանձրացկոտ, փոփոխամիտ ու նորասէր բնաւորութեանը պրտուղն է: Փիլիսոփայութիւնն անգամ ունի իրեն մօսաները, բժշկութիւնն անգամ ունի իրեն մօսաները, բայց ասոնք զեղխութեան ուղղակի պատճառ չեն լինիր, այլ միայն անուղղակի. զեղխութիւնը շատցընող ու տնաւեր մօսան՝ հագուստի մօսան է, եւ ասոր բռնակալութեան մայրաքաղաքն է մեր օրերը Գաղղիոյ Փարիզ քաղաքը, ինչպէս որ ամենուն յայանի է: Կարելի է արդեօք յուսալ որ այս բռնակալութիւնը վերնայ օր մը անկից, ու անոր տեղը թագաւորէ չափաւորութիւնը, խնայողութիւնն ու խոհեմութիւնը. այն ժամանակը կարելի կ'լինի նաեւ յուսալ որ զեղխութիւնը պակսի աշխարհիս երեսէն, եւ մարդիկ բարեկեցիկ լինին:

ԿՈՄՍ ՇԼԻՔ,

Զ Օ Ր Ա Վ Ա Ր Ա Ի Ս Տ Ր Ի Ա Յ Ի.

Աւստրիոյ բանակը իւր քաջ զօրավարներէն մէկը կորսընցուց անցեալ տմսուն վերջը:

Շլիք կոմսը ծնաւ 1789-ին Փրահա քաղաքը, ազնուական ու հին տնէ: Պատանեկութենէն (1809) զինուորութեան մէջ մտաւ ու պատերազմներու մէջ կրթութեցաւ: Լայիսիքի (Լիւսիայի) անուանի պատերազմին մէջ (1815) աջակողմեան աչքը կորսնցուց, ու այն օրէն իվեր միշտ աչքին վրայ սեւ աչակապ մը կրկրէր, — ինչպէս որ մեր դրած պատկերին վրայ եւս կտեսնուի:

Վեննայի յեղափոխութենէն ետքը (1848) ձիաւորաց զօրավար անուանեցաւ, եւ աւելի անուն ունեցաւ անով որ 8,000 զօրքով ամենայն ջանք ըրաւ որ Տէմպլինքի եւ Կէօրկէյ Մաճառ զօրավարաց բանակները չկտրենան միանալ իրարու հետ, որով եւ վասն Կէօրկէյ իւր մատնութեանը պատճառանք մը դտաւ: Գափօնայի պատերազմին յաջողութեանն եւս

մեծապէս ձեռնտու եղաւ Շլիք. վասն զի եթէ նա հեռու տեղէ յանկարծ պատերազմի դաշտը հասած չլինէր, Մաճառները Վինտիշկրէյին բանակը խորտակած էին:

Արեւելեան պատերազմին ժամանակը (1854) Շլիք Կալիցիոյ բանակին հրամանատարութիւնն ընդունեցաւ, ու սահմանապահութիւն կրնէր:

Իտալիոյ պատերազմին մէջ (1859) Կիուլային տեղը անցաւ Շլիք, ու թէպէտ Սոլֆերիոյի մէջ բաւական քաջութիւն ցուցուց, բայց այս անգամ դիմացի թշնամին Մաճառները չէին, այլ աշխարհիս առաջին պատերազմող համարեալ աղգը, Գաղղիացին: Ուստի եւ իտալական պատերազմը շատ ձախորդ զնաց Աւստրիոյ փառացն համար:

Հաստատամիտ եւ ուժով բնաւորութիւն ունէր Շլիք, եւ Աւստրիոյ ձիաւորաց զօրավարներուն մէջ գրեթէ ամենէն անուանին: